

TEMIDA
Jun 2014, str. 135-152
ISSN: 1450-6637
DOI: 10.2298/TEM1402135K
Originalni naučni rad
Primitljeno: 9.1.2014.
Odobreno za štampu: 21.7.2014.

Socijalna distanca prema seksualnim radnicama u Srbiji i povezanost sa autoritarnošću, orijentacijom ka socijalnoj dominaciji i samopoštovanjem¹

TIJANA KARIĆ*
BILJANA RAŠKOVIĆ-ŽIVKOVIĆ
VLADIMIR MIHIĆ

U ovom istraživanju, ispitivana je unutar-grupna i izvan-grupna socijalna distanca prema seksualnim radnicama i njene relacije sa autoritarnošću, orijentacijom ka socijalnoj dominaciji i samopoštovanjem. Uzorak je činilo 92 ispitanika iz opšte populacije i 45 seksualnih radnica (uzrasta 18–50 godina). Instrumenti primenjeni u istraživanju jesu Bogardusova skala socijalne distance, Skala autoritarnosti UPA-S, Skala orijentacije ka socijalnoj dominaciji i Rozenbergova skala samopoštovanja. Rezultati su pokazali da postoji prilično visoka socijalna distanca prema seksualnim radnicama, s tim da je distanca od strane opšte populacije značajno veća od distance samih seksualnih radnica prema sopstvenoj grupi. Relacije autoritarnosti i socijalne distance pokazale su se značajnim, i to tako da autoritarna agresivnost i stoicizam značajno koreliraju sa socijalnom distancom. Povezanost orijentacije ka socijalnoj dominaciji i samopoštovanja sa socijalnom distancom u našem istraživanju nije se pokazala statistički značajnom, ali ipak se kreće u očekivanom.

¹ Rad je deo projekta *Efekte egzistencijalne nesigurnosti na pojedinca i porodicu u Srbiji* (ON179002) koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije. Nosilac projekta je Filozofski fakultet Univerziteta Novi Sad, a koordinatorka prof. dr Marija Zotović.

* Tijana Karić je master psihologije, studentkinja doktorskih studija, Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu. E-mail: tijanakaric.psi@gmail.com.

Biljana Rašković-Živković je master psihologije i saradnica Novosadskog humanitarnog centra. E-mail: biljananshc@gmail.com.

Dr Vladimir Mihić je docent na Odseku za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu. E-mail: mihic@ff.uns.ac.rs.

Ključne reči: seksualne radnice, socijalna distanca, orijentacija ka socijalnoj dominaciji, samopoštovanje, autoritarnost.

Uvod

Istraživanja u vezi sa seksualnim radnicama uglavnom su usmerena na utvrđivanje rizika od seksualno prenosivih bolesti i faktore koji su u vezi sa ovim medicinskim fenomenom (npr. Logie i dr., 2011; Shannon i dr., 2008) ili na povezanost zloupotrebe droga sa seksualnim radom (npr. Maher, Curtis, 1992, Surratt i dr., 2004). Psihološka istraživanja su u literaturi veoma retka, a od onih sprovedenih, većina se usmerila na motivacione faktore i traumatična iskustva koja seksualne radnice dovode do odluke da se bave tim poslom (npr. O'Sullivan, Zuckerman, Kraft, 1996; Shaw, Butler, 1998, prema Vanwesenbeeck, 2001).

O problemima ove specifične populacije u našoj zemlji se skoro uopšte ne govori. Seksualne radnice u našem društvu spadaju u grupu stigmatizovanih, o njima se glasno govori jedino kada se govori o rizičnim grupama za prenošenje i obolevanje od HIV-a i drugih prenosivih bolesti². S obzirom na to da populacija seksualnih radnica spada u marginalizovane grupe, pretpostavka je da su stavovi opšte populacije prema njima, kao i prema drugim marginalizovanim grupama u našoj zemlji i uopšte, negativni. U Srbiji postoji Zakon o zabrani diskriminacije³, koji zabranjuje diskriminaciju po bilo kom osnovu. Međutim, u zemlji koja je trenutno u tranziciji i koja retko ima vremena za bavljenje marginalnim grupama, postavlja se pitanje koliko je ovaj zakon poštovan, a u kojoj meri su pripadnici marginalnih grupa, uključujući seksualne radnice, žrtve otvorene ili skrivene diskriminacije. Naime, iako Srbija ima sve potrebne zakone, i s vremena na vreme se bavi pojedinim pitanjima marginalizovanih grupa (npr. u vreme Dekade Roma ili neposredno pre bezuspešno organizovanih Parada ponosa), utisak je da mnogobrojni drugi problemi veoma često preokupiraju pažnju relevantnih činilaca društva. Stoga su mnoge grupe na čijoj se demarginalizaciji radilo, i dalje prilično daleko od potpune integracije i prihvatanja od većine članova društva u kojem živimo. Situacija

² U Srbiji je 2012. godine sprovedeno šest istraživanja od strane Instituta za javno zdravlje Srbije, a pod pokroviteljstvom Ministarstva zdravlja Republike Srbije, koja su se ticala procene broja korisnika injektirajućih droga i HIV zaraženih osoba u populaciji pod povećanim rizikom za obolevanje od ove bolesti.

³ Sl. glasnik RS br. 22/2009.

sa seksualnim radnicama je, u mnogome, još i gora pošto se ovaj posao smatra izborom osobe, a ne, što najčešće jeste, prinudno rešenje, čak i onda kada nema realne fizičke ili psihičke prinude od strane drugih osoba. U našoj zemlji, istraživanja socijalne distance uglavnom su usmerena na istraživanje etničke distance, odnosno, distance prema drugim etničkim grupama, dok je socijalna distanca prema seksualnim radnicama retko ispitivana.

S druge strane, postoje istraživanja koja se bave više individualnim karakteristikama seksualnih radnica, razlozima zbog kojih ulaze u ovaj posao, kao i specifičnim reakcijama (zdravstvenim, ali i ponašajnim) koje razvijaju seksualne radnice (Stojković, 2006; Bjelajac, 2011). Ova istraživanja su neretko više vezana za penološke aspekte prostitucije, pokušaje opisivanja tipične seksualne radnice i načina kako se društvo može uključiti u rešavanje ovog problema (Bjelajac, 2011), ali se veoma retko empirijski istražuje stav opšte populacije prema seksualnim radnicama, kao i samih seksualnih radnica prema svojoj grupi i poslu kojim se bave.

Socijalna distanca i njeni korelati

Socijalna distanca se može smatrati konativnom komponentom stava. Ova distanca podrazumeva stepen u kome je osoba spremna da ostvari određene socijalne relacije sa pripadnikom neke grupe (npr. poslovni odnos, prijateljstvo, brak i sl.). Tvorac skale je Bogardus, koji je koncept socijalne distance operacionalno definisao preko sedam konkretnih odnosa u koje pripadnici grupa mogu da stupaju (Bogardus, prema Havelka, 1998): blisko srodstvo putem braka, članstvo u istom klubu, susedi u istoj ulici, rad u istom zanimanju, državljanstvo u istoj zemlji, posetilac u zemlji i isključenje iz zemlje u kojoj ispitanik živi. Skala može da se prilagođava potrebama istraživanja, a zajedničko za sve skale jeste navođene socijalnih odnosa i grupe ili grupa prema kojima se ispituje distanca. Istraživanja socijalne distance prema seksualnim radnicama se uglavnom vezuju za razvijenije zemlje u kojima je i sama prostitucija bolje zakonski regulisana, ali je stigma seksualnih radnica i tamo izuzetno snažna (Kingston, 2014).

Kao bitni korelati socijalne distance, praktično nezavisno od grupe prema kojoj se distanca meri, do sada su utvrđene različite varijable. Neke od najzanimljivijih i najčešće utvrđenih svakako jesu autoritarnost i, u novije vreme, orijentacija ka socijalnoj dominaciji. Orijehtacija ka socijalnoj dominaciji označava stepen u kome osoba želi da grupa kojoj ona pripada bude dominantna

i superiorna u odnosu na druge grupe. U istraživanju autora koji su postulirali ovaj koncept (Pratto i dr., 1994), pronađeno je da orijentacija ka socijalnoj dominaciji korelira sa diskriminacijom grupa, i to tako da su osobe iz grupa sa višim statusom bile sklonije diskriminaciji druge grupe, pri čemu je istovremeno veza između vezanosti za grupu i orijentacije ka socijalnoj dominaciji bila pozitivna kod grupe sa višim statusom i negativna kod grupe sa nižim statusom (Pratto i dr., 1994). Pretpostavka je da će osobe sa višim stepenom orijentacije ka socijalnoj dominaciji ispoljiti veću socijalnu distancu prema seksualnim radnicama, s obzirom na to da se ova grupa smatra grupom sa veoma niskim socijalnim statusom.

Drugi fenomen čiju vezu sa socijalnom distancom želimo da ispitamo jeste autoritarnost. Autoritarna osoba ispoljava restriktivni, ograničavajući stav, odsustvo prihvatanja raznolikosti i netolerantnosti prema različitom (Adorno i dr., 1950). Prva ozbiljna rekonceptualizacija Adornovog shvatanja autoritarnosti dolazi sa istraživanjem Boba Altemejera. Osnovna razlika jeste u tome da se pokuša krenuti u objašnjenje autoritarnosti, a pri tome zaobići psihoanalitičku teoriju (Petrović, 2001). Iz ovog istraživanja proistekla je danas najkorišćenija skala autoritarnosti (skraćeno RWA, od right-wing authoritarianism). Pri tome, Altemejerov naziv „desničarska“ nije bio usmeren na političku ili ekonomsku konotaciju, nego se vezivao za postojeće, već uspostavljene autoritete.

Pojam desničarske autoritarnosti obuhvatio je tri klastera stavova koji međusobno koreliraju: *autoritarnu submisivnost* – koja podrazumeva submisivnost prema uspostavljenim autoritetima pripadajućeg društva, *autoritarnu agresivnost* – koja se ispoljava kao opšta agresivnost prema objektima za koje se smatra da postoji dozvola uspostavljenih autoriteta za njihovim sankcionisanjem, i *konvencionalizam* – kao privrženost i poštovanje konvencija prihvaćenih od društva i autoriteta (Altemeyer 1996, prema Petrović, 2001). Zbog svega rečenog, pretpostavka je da će autoritarnije osobe ispoljiti veću socijalnu distancu prema seksualnim radnicama.

Na kraju, istraživanja ukazuju i na odnos između socijalne distance i samopoštovanja osobe. Veza između samopoštovanja i socijalne distance počiva na potrebi da svoju grupu doživimo kao bolju kako bismo i mi povećali svoje samopoštovanje, iz koje potiče i težnja da ljudi budu pristrasni u poređenju svoje sa drugim grupama (Mihić, 2006). Osnova samopoštovanja u ovom kontekstu trebalo bi da proističe iz diskriminacije druge grupe kako bi na taj način svoja grupa, i osoba koja vrši diskriminaciju, mogla da bude percipirana kao bolja od drugih (Mihić, 2006).

Ideja koja leži u osnovi našeg istraživanja jeste primarno ispitati koliko su (ne)prihvaćene seksualne radnice kod nas, ali istovremeno i da li postoje neki korelati koji pojačavaju ili slabe ovu prihvaćenost. Cilj, dakle, nije samo prosto skeniranje stanja i utvrđivanje stava društva prema seksualnim radnicama, već i videti da li se, i na koji način, može menjati taj stav u zavisnosti od drugih karakteristika osobe.

U istraživanju smo ispitali stepen socijalne distance prema seksualnim radnicama od strane opšte populacije (izvan-grupna distanca) i od strane samih seksualnih radnica (unutar-grupna distanca). Takođe, zanimalo nas je da li su, i na koji način, autoritarnost osobe i njena orijentacija ka socijalnoj dominaciji, kao dva potencijalno najvažnija korelata socijalne distance uopšte, povezani sa socijalnom distancom prema ovoj grupi. Na kraju, u našem istraživanju ispitujuemo odnos između socijalne distance i samopoštovanja osobe i pretpostavljamo da će ljudi kod kojih je samopoštovanje niže ispoljavati veću socijalnu distancu prema seksualnim radnicama pošto će u diskriminaciji ove grupe i njenih članova videti mogućnost da podigne sopstveno samopoštovanje.

Metod

Uzorak

Prigodan uzorak u našem istraživanju čini 137 ispitanika sa područja Vojvodine i Beograda. Uzorak je sastavljen od 45 osoba muškog pola i 47 osoba ženskog pola iz opšte populacije i 45 seksualnih radnica. Od ukupnog broja ispitanika iz opšte populacije, starosnoj kategoriji 18–30 godina pripada 35,9%, a starosnoj grupi 31–50 godina pripada 64,1% uzorka. Kada su u pitanju seksualne radnice, njih 38 spada u prvu starosnu kategoriju, dok ostatak, njih 7, spada u kategoriju 31–50 godina. U Tabeli 1 prikazani su podaci o mestu odrastanja ispitanika. Tabela 2 daje prikaz podataka o nivou obrazovanja ispitanika.

Tabela 1. Podaci o mestu odrastanja ispitanika u zavisnosti od kategorije kojoj pripadaju

	opšta populacija	seksualne radnice
selo	25	10
mali grad	53	13
veliki grad	14	22

Tabela 2. Podaci o nivou obrazovanja ispitanika

	opšta populacija	seksualne radnice
osnovna škola	0	15
srednja škola	4	23
viša ili visoka škola	41	7
student	47	0

Instrumenti

Za procenu socijalne distance, konstruisan je upitnik po ugledu na Bogardusovu skalu socijalne distance. Kao grupa prema kojoj se procenjuje socijalna distanca navedena je grupa seksualnih radnica, a socijalni odnosi koji su procenjivani jesu: da živi u istoj državi kao i ja, da živi u istom gradu, da živimo u istoj ulici, da mi bude prijatelj, da imamo decu u istom razredu, da mi se brat zabavlja sa njom. Pitanje koje je postavljeno ispitanicima je da li prihvataju navedene bliske odnose sa pomenutom grupom. Mogući odgovori su DA i NE, pri čemu svaki odgovor DA nosi 2, a svaki odgovor NE 1 bod. Veći skor na skali ukazuje na manju socijalnu distancu i obrnuto. Najmanji broj poena je 6, što znači da osoba u potpunosti ne prihvata datu grupu. Najveći broj poena jeste 12, i ovaj zbir ukazuje na to da osoba nema nikakvu socijalnu distancu prema seksualnim radnicama. Treba napomenuti da je u istom istraživanju i na istom uzorku ispitivana i socijalna distanca prema osobama sa invaliditetom, osobama koje žive sa HIV-om, MSM populaciji (muškarci koji imaju seksualne odnose sa muškarcima) i Romima kako bi se mogla uporediti socijalna distanca prema seksualnim radnicama u odnosu na ove druge marginalizovane grupe.

Skala autoritarnosti UPA-S (Mihić, Bodroža i Čolović, 2009) nastala je kao kombinacija dveju skala autoritarnosti koje su zasnovane na različitim teorijskim konceptima: skale ADO (Čolović i dr., 2005, prema Drljača i Čolović, 2007) koja obuhvata indikatore devet karakteristika autoritarne ličnosti prema Adornu i saradnicima, i skale AUT-NS (Franceško, Mihić i Kajon, 2006) koja je zasnovana na sociopsihološkim konceptima autoritarnosti kao sindroma stavova. Konačna verzija skale se sastoji od 47 ajtema, ali je za ovo istraživanje napravljena kraća verzija od 15 stavki sa Likertovim petostepenim formatom odgovora. Originalno istraživanje pokazuje da se skala sastoji iz tri faktora i to: autoritarna submisivnost, autoritarna agresivnost i stoicizam (Mihić, Čolović, Bodroža, Biro, Smederevac, 2010). Slično Altemejerovom shvatanju autoritarnosti, autoritarna submisivnost odnosi se na eksplicitnu sklonost ka potčinja-

vanju autoritetu, bez obzira da li je u pitanju pojedinac, institucija ili apstraktni princip; skala autoritarne agresivnosti odražava averziju prema osobama i fenomenima koji se ne uklapaju u tradicionalni sistem vrednosti, dok se stoicizam odnosi na percepciju sveta kao opasnog mesta gde stoičko podnošenje nevolja predstavlja najbolju strategiju preživljavanja, a snaga i čvrstina zauzimaju visoko mesto u hijerarhiji vrednosti. Cronbachova alpha za naš uzorak iznosi 86.

Skala orijentacije ka socijalnoj dominaciji (modifikacija originalne skale Sidaniusa i saradnika) govori o „opštoj orijentaciji prema integrativnim relacijama, utvrđujući da li osoba generalno preferira ravnopravne naspram hijerarhijskih odnosa“ (Altemeyer prema Mihić, 2006). Najčešće je u istraživanjima imala visoke korelacije sa skalama nacionalizma, patriotizma, rasizma i desničarskog ekstremizma. Skala korišćena u našem istraživanju sastoji se od 13 ajtema sa petostepenom skalom odgovora Likertovog tipa. Cronbachova alpha za naš uzorak iznosi .65.

Za procenu samopoštovanja korišćena je Rozenbergova skala samopoštovanja (RSS, Rosenberg, 1965). Skala se sastoji od 10 stavki koje se temelje na samoiskazu i proceni globalnog samopoštovanja, odnosno opšteg evaluativnog stava prema sebi. Odgovori se daju na petostepenoj skali Likertovog tipa. Viši skor na skali ukazuje na veći stepen samopoštovanja. Cronbachova alpha na našem uzorku iznosi .66.

Treba na ovom mestu napomenuti da su skalu socijalne distance radili svi ispitanici, dok su preostale tri skale ispunjavali samo ispitanici iz opšte populacije, a ne i seksualne radnice.

Postupak istraživanja

Istraživanje je sprovedeno u periodu od oktobra 2010. do juna 2011. godine. Uzorak iz opšte populacije čine ispitanici sa teritorije Vojvodine, dok uzorak seksualnih radnica čine ispitanice sa teritorije Novog Sada i Beograda. Pomoć pri prikupljanju podataka u ovoj specifičnoj populaciji pružile su organizacije Prevent iz Novog Sada i Jazas iz Beograda, koje sa seksualnim radnicama imaju dugu saradnju i čiji su članovi distribuirali upitnike ciljnoj grupi. Oko dve trećine kontaktiranih ispitanica je učestvovalo u istraživanju, a najčešći razlog odbijanja bio je strah od narušavanja anonimnosti, iako je jasno napomenuto da istraživači neće znati identitet ispitanice. U uzorku su izostavljene seksualne radnice mlađe od 18 godina.

Rezultati

Socijalna distanca prema seksualnim radnicama

Rezultati ukazuju na visoku socijalnu distancu prema seksualnim radnicama, ali i, očekivano, višu distancu opšte populacije u odnosu na seksualne radnice ($t(133) = 4,49, p < 0,001$). U tabeli 3 prikazane su vrednosti aritmetičkih sredina za oba poduzorka.

Tabela 3. *Aritmetičke sredine skorova na skali socijalne distance prema seksualnim radnicama*

opšta populacija	M= 9,32, SD= 2,18
seksualne radnice	M= 10,93, SD= 1,44

Uočljivo je da je socijalna distanca prema seksualnim radnicama prilično visoka kod oba poduzorka, ali isto tako da je socijalna distanca opšte populacije značajno viša od distance koju seksualne radnice pokazuju prema svojoj grupi. Ovaj rezultat je u skladu sa očekivanjima da je distanca uvek viša od strane tuđe grupe nego od strane grupe prema kojoj se meri socijalna distanca. Vraćajući se na trenutak na poređenje dobijene socijalne distance prema seksualnim radnicama u odnosu na ostale četiri grupe, rezultati pokazuju da je kod opšte populacije ona viša od sve četiri preostale distance. Preciznije rečeno, ispitanici iz opšte populacije imaju snažniju socijalnu distancu prema seksualnim radnicama nego prema bilo kojoj drugoj od marginalizovanih grupa, bilo da su one etnički drugačije (kao što su Romi) ili su nižeg socijalnog statusa na neki drugi način (kao što su osobe sa invaliditetom, osobe sa HIV-om ili MSM populacija).

Kod seksualnih radnica je situacija nešto drugačija pošto one svoju grupu prihvataju više od svih ostalih grupa, osim Roma. Najvišu socijalnu distancu ove ispitanice imaju prema osobama koje žive sa HIV-om, što je, uzimajući u obzir njihovu profesiju, i razumljivo.

Drugi korak naše analize bio je usmeren na utvrđivanje potencijalnih korelata socijalne distance prema seksualnim radnicama kod ispitanika iz opšte populacije i seksualnih radnica pojedinačno.

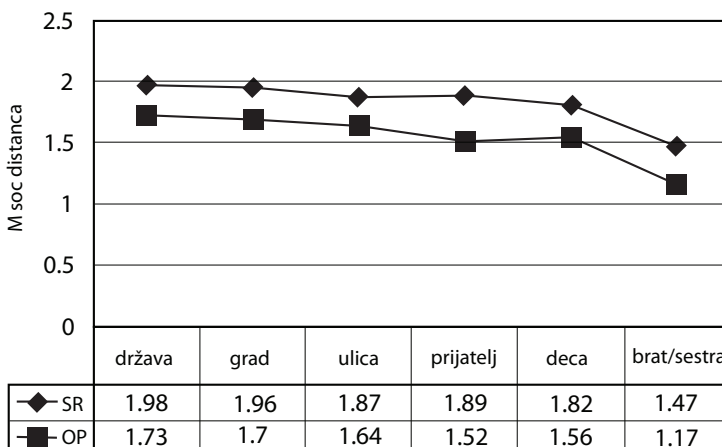
Rezultati pokazuju da nema značajne razlike u stepenu socijalne distance prema seksualnim radnicama u odnosu na pol ispitanika kada je opšta populacija u pitanju, iako žene imaju nešto nižu socijalnu distancu od muškaraca

($t(88) = ,595$; $p = ,55$; $M_z = 9.46$, $M_m = 9,19$). Značajne razlike, takođe, ne postoje ni u odnosu na starost ispitanika ($t(88) = 1,18$, $p > 0,05$), iako rezultati idu u očekivanom smeru (mlađi ispitanici pokazuju nešto nižu socijalnu distancu - 9,69 naspram 9,12). Na kraju ovog dela istraživanja, ni mesto odrastanja ispitanika nije se pokazalo kao značajno za razlikovanje stepena socijalne distance ($F(2,87) = 1,18$, $p > ,05$), iako i kod ovog rezultata postoji očekivani trend; najnižu socijalnu distancu imaju oni koji su odrasli u velikom gradu, nešto višu oni iz manjih gradova, a najvišu oni odrasli na selu. Svi ovi rezultati dosta ubedljivo pokazuju trendove u kojima se kreće izraženost socijalne distance i, sa priličnom sigurnošću, možemo reći da bi se ove razlike, ili makar neke od njih, i pokazale značajnim na nekom većem uzorku.

Slične rezultate dobijamo i kada je reč o socijalnoj distanci seksualnih radnica. Naime, nije utvrđena razlika ni u odnosu na uzrast ispitanica ($t(43) = 1,93$, $p > ,05$), niti obrazovanje ($F(2,42) = 1,97$, $p > ,05$), niti mesto odrastanja ($F(2,42) = ,576$, $p > ,05$), ali su sve razlike u očekivanom smeru (višu socijalnu distancu imaju starije seksualne radnice, sa nižim obrazovanjem i odrasle u manjoj sredini).

Na kraju ovog dela poređenja rezultata, pokušali smo da proverimo da li su razlike u socijalnoj distanci prema seksualnim radnicama prisutne u svim ponuđenim odnosima. Na Grafikonu 1 prikazane su razlike između pripadnika opšte populacije i seksualnih radnica u izraženosti socijalne distance za svaki odnos posebno, još jednom pokazujući da opšta populacija ima izraženiju socijalnu distancu prema seksualnim radnicama nezavisno od hipotetskog odnosa u koji treba sa njima da stupe.

Grafikon 1. Aritmetičke sredine za obe kategorije na Skali socijalne distance

Kao što možemo da primetimo, socijalna distanca raste kako se povećava bliskost u predloženim odnosima. Takođe, i same razlike u izraženosti auto i hetero distance rastu sa porastom bliskosti u odnosima. Ove razlike su statistički značajne za svaki od ponuđenih odnosa (Tabela 4).

Tabela 4. Značajnost razlika u izraženosti socijalne distance pripadnika opšte populacije i seksualnih radnica

ponuđeni odnos	t-test	p
Da li prihvatate da seksualne radnice žive sa vama u istoj državi?	3,582	< .0001
Da li prihvatate da seksualne radnice žive sa vama u istom gradu?	3.539	< .01
Da li prihvatate da seksualne radnice žive sa vama u istoj ulici?	2.762	< .01
Da li prihvatate da vam seksualna radnica bude prijatelj?	4.466	< .0001
Da li prihvatate da vam deca idu u isti razred?	3.058	< .01
Da li prihvatate da vam se brat/sestra zabavlja s njom?	3.893	< .0001

Relacije socijalne distance i drugih psiholoških skala. U drugom delu istraživanja, pokušali samo da utvrdimo relacije socijalne distance i drugih psiholoških skala iz upitnika, ovog puta samo kod opšte populacije. U tabeli 5 prikazane su korelacije skorova na skali socijalne distance sa skorovima na subskalama autoritarnosti, skali orijentacije ka socijalnoj dominaciji i skali samopoštovanja.

Tabela 5. Korelacije skorova na skali socijalne distance sa drugim psihološkim skalama

	Socijalna distanca
Autoritarnost	$r = ,415, p < ,0001$
Autoritarna submisivnost	$r = ,169, p > ,05$
Autoritarna agresivnost	$r = ,422, p < ,0001$
Stoicizam	$r = ,415, p < ,0001$
Orijentacija ka socijalnoj dominaciji	$r = ,149, p > ,05$
Samopoštovanje	$r = -,061, p > ,05$

Kao što se može videti iz priloženog, socijalna distanca značajno korelira sa autoritarnošću generalno, kao i sa subskalama autoritarne agresivnosti i stoicizma, i to u pozitivnom smeru, dok se autoritarna submisivnost, samopoštovanje i orijentacija ka socijalnoj dominaciji nisu pokazale kao varijable sa kojom je socijalna distanca značajno povezana na našem uzorku, iako su sve korelacije u očekivanom smeru. Ovaj rezultat nam govori da autoritarnije osobe imaju značajno izraženu socijalnu distancu prema seksualnim radnicama, dok osobe sa višim samopoštovanjem i sa slabije izraženom orijentacijom ka socijalnoj dominaciji imaju manje izraženu socijalnu distancu, iako ovaj rezultat nije statistički značajan pa se mora uzeti sa rezervom.

Diskusija

Dosadašnja istraživanja koja su se bavila seksualnim radnicama uglavnom su bila usmerena na ispitivanje zdravstvenih rizika kod ove populacije. Ispitivanja stereotipa, predrasuda i uopšte stavova prema ovoj marginalizovanoj populaciji gotovo da nije ni bilo, naročito ne u našoj zemlji. Vodeći se činjenicom da je seksualni rad stvarnost u Srbiji, i da se ova grupa žena nalazi na marginama društva, postavili smo pitanje u kojoj meri je izražena socijalna distanca opšte populacije prema njima. Takođe, želeli smo da ispitamo i stavove samih pripadnica ove grupe prema sopstvenoj grupi.

Rezultati su pokazali da postoji prilično visoka socijalna distanca prema seksualnim radnicama, kako od strane opšte populacije, tako i od strane samih pripadnica ove grupe. Razlika u izraženosti socijalne distance je statistički značajna, te opšta populacija ispoljava nešto veću distancu od grupe seksualnih radnica. Ovo je u skladu sa pretpostavkama teorije socijalne distance, gde se navodi da će unutar-grupna distanca, ako i postoji, biti manja od izvan-grupne. Porast distance koji je evidentan kako raste bliskost ponuđenih odnosa izražen je kod obe kategorije ispitanika. Tako bi ispitanici iz obe grupe najteže prihvatili da im se brat (ili sestra) zabavlja sa seksualnom radnicom, dok su ostali odnosi nešto prihvatljiviji, ali i dalje daleko od prihvatljivih. Kada je u pitanju opšta populacija, ovo može biti odraz postojanja distance uopšte, jer se pretpostavlja da bliskost odnosa pozitivno korelira sa izraženošću socijalne distance. Međutim, i same seksualne radnice su sa porastom bliskosti ispoljavale veću socijalnu distancu. Postavlja se pitanje zbog čega? Moguće je da seksualne radnice žive u skladu sa onim što se od njih očekuje u društvu, te

da su one te koje bolje poznaju svoju grupu i o njoj imaju daleko više informacija nego pripadnici opšte populacije koji možda nikada nisu došli u kontakt sa nekom od seksualnih radnica, pa posledično u mnogo manjoj meri prihvataju bliske odnose sa pripadnicama svoje grupe. Nesporno je da seksualne radnice imaju vrlo nizak socijalni status, a neka ranija istraživanja pokazuju da pripadnici grupa sa niskim socijalnim statusom imaju veoma negativne stavove prema svojoj grupi i teže da je napuste, ako je to ikako moguće (Franceško, Mihić, Kajan, 2006). Ovi rezultati, po kojima postoji relativno visoka socijalna distanca i kod samih seksualnih radnica prema svojoj grupi, potvrđuju takva očekivanja, iako je jasno da je distanca prema pripadnicama svoje grupe umnogome niža od distance opšte populacije.

Iako se nijedna od naših sociodemografskih varijabli (pol, obrazovanje, uzrast i mesto odrastanja) nije pokazala statistički značajnim korelatom socijalne distance prema seksualnim radnicama, uočljivo je da sve razlike idu u smeru koji bismo i očekivali na osnovu ranijih istraživanja. Kod opšte populacije višu socijalnu distancu imaju muškarci, kod seksualnih radnica ispitanice sa nižim obrazovanjem, dok kod obe podgrupe višu distancu pokazuju stariji ispitanici, kao i ispitanici iz manjih sredina. Svi ovi rezultati ukazuju na zaključak da ne treba olako odbaciti ove varijable kao bitne u istraživanju socijalne distance prema marginalizovanim grupama (pa time i prema seksualnim radnicama), već da treba proveriti sve ove trendove na većem i, kada je reč o opštoj populaciji, reprezentativnom uzorku.

Kada su u pitanju relacije autoritarnosti i socijalne distance, na našem uzorku rezultati pokazuju da postoji značajna korelacija ove dve pojave, te da veći stepen autoritarne agresivnosti i stoicizma podrazumeva i veći stepen socijalne distance. Kada je reč o autoritarnoj agresivnosti, koja podrazumeva averziju prema nečemu ili nekome ko se ne uklapa u tradicionalni sistem vrednosti, jasna je veza ove subskale autoritarnosti sa socijalnom distancom, naročito prema grupama sa izrazito niskim socijalnim statusom. U Srbiji dominantni sistem vrednosti jeste tradicionalni, to jest onaj koji podrazumeva porodicu glavnom ćelijom društva i očuvanja tradicije, a seksualni rad se u velikoj meri kosi sa ovim tradicionalističkim gledanjem na porodicu, pa otuda i dobijena relativno visoka korelacija između socijalne distance i autoritarne agresivnosti. Stoicizam, sa druge strane, odnosi se na stoičko podnošenje kao strategiju rešavanja problema, i moguće je da osobe koje biraju ovu strategiju na seksualni rad gledaju kao na nemoralnu suprotnost onome što oni zastupaju (treba biti dostojanstven i u teškoćama) i kao posledicu ispoljavaju veću

socijalnu distancu prema grupi za koju smatraju da je popustila pod naletom teškoća umesto da im se stoički odupre. Korelacija sa autoritarnom submisivnošću nije bila statistički značajna, a to je, verovatno, posledica toga da nema jasnog „uputstva” od strane relevantnih autoriteta kako se odnositi prema seksualnim radnicama. S jedne strane, zakon zabranjuje ovaj vid aktivnosti, ali je očigledno da su seksualne radnice retko strogo kažnjene zbog svog posla. Takođe, iako se ovakva vrsta posla smatra nemoralnom, seksualne radnice se vide kao osobe koje je nemaština naterala na ovakav vid zarade pa se zbog toga, makar javno, o njima više govori kao o grupi kojoj treba pomoći nego o grupi koju treba osuđivati. Stoga, ova ambivalentnost prema seksualnim radnicama, dovodi i do toga da osobe skolne poslušnosti autoritetima nemaju ujednačen stav prema ovoj socijalnoj grupi i stoga ni nema značajne korelacije između ove dve varijable.

Veze između orijentacije ka socijalnoj dominaciji i samopoštovanja, sa jedne, i socijalne distance, sa druge strane, u našem istraživanju nisu se pokazale značajnim. Ovo je u suprotnosti sa očekivanjima, s obzirom na to da orijentacija ka socijalnoj dominaciji predstavlja sklonost preferiranju hijerarhije grupa u društvu, pri čemu se marginalizovane grupe postavljaju nisko u hijerarhiji, a samopoštovanje u kontekstu socijalne distance odnosi se na diskriminaciju druge grupe. Dobijene rezultate možemo najpre objasniti relativno malim uzorkom, ali je očigledno da čak i na ovom uzorku postoje očekivane tendencije koje nam ukazuju na smer povezanosti. Korelacija između orijentacije ka socijalnoj dominaciji i socijalne distance prema seksualnim radnicama, iako nije statistički značajna, prilično jasno ukazuje na to da osobe sa izraženijom orijentacijom ka socijalnoj dominaciji pokazuju snažniju socijalnu distancu prema ovoj marginalizovanoj grupi. Nešto je manje jasna slika kada je reč o vezi samopoštovanja i socijalne distance. Naime, iako je nekoliko puta i u ovom radu spomenuta veza između samopoštovanja i preferencije svoje, odnosno, diskriminacije drugih grupa, ta veza je nestabilna i ne uvek jednoznačna i u drugim istraživanjima. Snažnija veza bi se sigurno pokazala kada bi se umesto ličnog merilo kolektivno samopoštovanje (koje je u direktnijoj vezi sa poređenjem svoje sa tuđim grupama), ali isto tako nije teško zaključiti da su seksualne radnice grupa sa prilično niskim socijalnim statusom pa se postavlja pitanje da li bi njihovo odbacivanje dovelo do značajnijeg povećanja samopoštovanja kako to teorija socijalnog identiteta pretpostavlja. Dakle, iako je ta veza i u ovom istraživanju negativna (osobe sa nižim samopoštovanjem pokazuju tendenciju da imaju izraženiju socijalnu distancu), specifičnost

grupe prema kojoj je merena distanca dovela je do toga da je ta korelacija slabo izražena i statistički neznčajna.

Na kraju, treba ponovo podvući ono što smo već nagovestili - ovo istraživanje je prvenstveno bilo usmereno na proveru teze da su seksualne radnice jedna od najmarginalizovanijih grupa kod nas, i da ta marginalizacija dovodi i do prilično visoke distance samih seksualnih radnica prema svojoj grupi. Ova teza, iako nema snažnu potvrdu u istraživanjima pošto takvih istraživanja praktično ni nema, ima osnova u istraživanjima koja pokazuju da su grupe sa margina društva (kao što su homoseksualci, osobe koje žive sa HIV-om ili Romi) zaista izrazito diskriminisane grupe kod nas (Kuzmanović, Golubović, 1993, prema Marković, 1999; Mihić, Mihić, 2003; Biro i dr. 2001; Parmač, 2005; Stanimirović, 1986, prema Vujačić, 2006). Nadalje, iako smo i mi potvrdili važnost autoritarnosti i, donekle, orijentacije ka socijalnoj dominaciji za izraženost socijalne distance, ove rezultate treba shvatiti kao smernice i ideje za neko veće istraživanje koje bi se sprovedo na opštoj populaciji, a koje bi proverilo, na većem uzorku, tendencije veza koje smo utvrdili ovim istraživanjem na uzorku koji nije reprezentativan, ali je ipak dovoljno velik da se može govoriti makar o nagoveštajima kako izgleda socijalna distanca i socijalni status seksualnih radnica u Srbiji.

Kao zaključak se može dati i predlog za praktičnu primenu ovih rezultata. Naime, poznavanje izraženosti socijalne distance opšte populacije prema seksualnim radnicama, a, možda još važnije, socijalne distance seksualnih radnica prema svojoj grupi, je izuzetno važno u pokušajima prihvatanja ove socijalne grupe kao ravnopravnog člana našeg društva. Upoznavanje sa razlozima ulaženja u ovaj posao, mogućnostima kako opšta populacija može pomoći iskorenjivanju ove pojave ili, realnije, dovođenju ove pojave u kakve-takve zakonske okvire, može dovesti do toga da društvo obrati više pažnje na seksualne radnice. Ovo bi sigurno doprinelo i smanjenju kriminalnih radnji koje se vezuju za seksualni rad, gde prvenstveno mislimo na trgovinu ljudima. Takođe, ako znamo da je i kod prihvatanja ove grupe osnovni problem autoritarnost i orijentacija ka socijalnoj dominaciji, onda bismo mogli kreirati programe i kampanje koje bi i ovom delu opšte populacije približili marginalizovane grupe uopšte (pa time i seksualne radnice) i pokušali da na ovaj način smanjimo njihov odbojni stav prema različitosti koju ove grupe pokazuju u odnosu na ostatak populacije. Na kraju, treba se još jednom osvnuti na ograničenja koja neminovno idu sa nereprezentativnim uzorkom i dati sugestiju da se ovi rezultati, iako prilično ubedljivo pokazuju neke tendencije odnosa

prema seksualnim radnicama, provere na većim uzorcima od onog koji smo mi koristili u ovom istraživanju.

Literatura

Adorno, T. W., Frenkel-Brunswik, E., Levinson, D. J., Sanford, R. N. (1950) *The Authoritarian Personality*. New York: Harper & Row.

Biro, M., Mihić, V., Milin, P. i Logar-Đurić, S. (2002) Da li su društveno-političke promene u Srbiji promenile nivo autoritarnosti i etnocentrizma građana?. *Psihologija*, 1–2, str. 37–47.

Bjelajac, Ž. Đ. (2011) Prostitution as a controversial social phenomenon from history to modern age. *Review of International Affairs*, 1142, str. 48–68.

Drljača, D., Čolović, P. (2007) Relacije dimenzija Alternativnog petofaktorskog modela ličnosti i autoritarnosti. *Saopštenje na XIII naučnom skupu Empirijska istraživanja u psihologiji, knjiga rezimea* (str. 75). Beograd: Društvo psihologa Srbije.

Franceško, M., Mihić, V., Kajon, J. (2006) Socijalna distanca i stereotipi o Romima kod dece novosadskih osnovnih škola. *Psihologija*, 2, str. 167–182.

Havelka, N., Kuzmanović, B., Popadić, D. (2004) *Metod i tehnike socijalno-psiholoških istraživanja: priručnik za vežbe iz Socijalne psihologije I i Socijalne psihologije II*. Beograd: Filozofski fakultet.

Kingston, S. (2014) *Prostitution in the Community: Attitudes, Action and Resistance*. New York: Routledge.

Logie, C. H., James, L., Tharao, W., Loutfy, M. R. (2011) HIV, gender, race, sexual orientation, and sex work: A qualitative study of intersectional stigma experienced by HIV-positive women in Ontario. Canada. *PLoS medicine*, 11, str. e1001124.

Maher, L., Curtis, R. (1992) Women on the edge of crime: Crack cocaine and the changing contexts of street-level sex work in New York City. *Crime, Law and Social Change*, 3, str. 221–258.

Marković, V. (1999) *Informisanost i stavovi studenata prema homoseksualnosti i homoseksualno orjentisanim osobama*. Diplomski rad. Beograd: Filozofski fakultet.

Mihić, V. (2006) *Razvijenost i povezanost evropskog i nacionalnog identiteta kod stanovnika Vojvodine*. Magistarski rad. Beograd: Filozofski fakultet.

Mihić, V., Bodroža, B., Čolović, P. (2009) Latentna struktura i konvergentna validnost nove skale autoritarnosti. *Primenjena psihologija*, 2, str. 111–127.

Mihić, V., Čolović, P., Bodroža, B., Biro, M., Smederevac, S. (2010) Procena autoritarnosti. U: M. Biro, S. Smederevac, Z. Novović (ur.) *Procena psiholoških i psihopatoloških fenomena*. Beograd: Centar za psimenjenu psihologiju, str. 153–164.

Mihić, V., Mihić, I. (2003) Poznajem, prihvatam, poštujem – istraživanje etničke distanca kod dece i njihovih roditelja. *Psihologija*, 2, str. 167–182.

Parmač, M. (2005) *Stavovi studenata prema osobama homoseksualne orijentacije*. Diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet.

Petrović, N. (2001) Specifikacija elemenata autoritarnosti u modelu Boba Altemejera. *Psihologija*, 1–2, str. 169–194.

Pratto, F., Sidanius, J., Stallworth, L. M., Malle, B. F. (1994) Social dominance orientation: A personality variable predicting social and political attitudes. *Journal of personality and social psychology*, 4, str. 741.

Shannon, K., Kerr, T., Allinott, S., Chettiar, J., Shoveller, J., Tyndall, M.W. (2008). Social and structural violence and power relations in mitigating HIV risk of drug-using women in survival sex work. *Social science & medicine*, 4, str. 911–921.

Stojković, L. (2006) Ulična prostitucija u Beogradu – iskustva psihijatra. *Socijalna misao*, 3, str. 129–141.

Surratt, H. L., Inciardi, J. A., Kurtz, S. P., Kiley, M. C. (2004) Sex work and drug use in a subculture of violence. *Crime & Delinquency*, 1, str. 43–59.

Vanwesenbeeck, I. (2001) Another decade of social scientific work on sex work: a review of research 1990–2000. *Annual review of sex research*, 1, str. 242–289.

Vujačić, M. (2006) Problemi i perspektive dece sa posebnim potrebama. *Zbornik instituta za pedagoška istraživanja*, 1, str. 190–204.

TIJANA KARIĆ
BILJANA RAŠKOVIĆ-ŽIVKOVIĆ
VLADIMIR MIHIĆ

Social Distance Towards Female Sex Workers and its Relations to Authoritarianism, Social Dominance Orientation and Self-Respect

In this paper, we explored the in-group and outer-group social distance towards sex workers and its relations to authoritarianism, social dominance orientation and self-respect. The sample consisted of 92 participants from the general population and 45 female sex workers (age 18–50). The instruments used were the Bogardus social distance scale, the Authoritarianism scale UPA-S, the Social dominance orientation scale and the Rosenberg self-respect scale. The results indicate a rather high social distance towards sex workers, including the distance by the general population being higher than the distance of the sex workers towards their own group. The correlation of authoritarianism and social distance was significant, as was the correlation between authoritarian aggressiveness and stoicism and social distance. The relationship between social dominance orientation and self-respect and social distance in our research has been statistically insignificant, however it demonstrates the expected trends.

Key words: female sex workers, social distance, social dominance orientation, self-respect, authoritarianism.